

Taula rodona

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
Coordinador

JOAN COROMINES, CENT ANYS

Joan Coromines va tenir, com el temps que li va tocar de viure, una vida agitada: va viure l'alegria i la illusió de la Catalunya republicana i va patir la derrota i la decepció de la Guerra Civil amb el consegüent exili en terres americanes, concretat en una estada inicial a l'Argentina i el sojorn posterior als Estats Units d'Amèrica, que, amb intermitències, s'allargassà fins a la seva jubilació com a professor de la prestigiosa Universitat de Chicago l'any 1967. En l'endemig, els esforços per ajudar a reconstruir, en la mesura de les seves possibilitats i des de la clandestinitat, un país ocupat i silenciats seguint el precepte fabrià de «no abandonar mai la tasca ni l'esperança». Un cop retornat de manera definitiva a Catalunya, s'installà a la vila costanera de Pineda de Mar, al Maresme oriental, on morí l'any 1997, després de deixar-nos obres lingüístiques i lexicogràfiques de referència ineludible, com el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* i l'*Onomasticon Cataloniae*, en els quals vaig tenir l'honor de col·laborar i que vaig tenir el goig d'editar.

Tot i el seu llarg exili, Joan Coromines no es desentengué mai —com molt bé demostren aquestes dues obres lexicogràfiques monumentals— de la seva pàtria, que, en el seu cas, com en el nostre, volia dir totes les terres de parla catalana, terres englobades dins el concepte de Països Catalans: el Principat de Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, Andorra, la Catalunya del Nord i la Franja de Ponent, és a dir, els territoris que s'estenen, en els confins septentrional i meridional, de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó, en els confins occidental i oriental, que Coromines va recórrer a peu en les diverses campanyes toponomàstiques que va fer des de la seva joventut i fins poc abans d'iniciar la redacció de les seves obres lexicogràfiques de maduresa, i que li forniren milers de cèdules que encara conserven els atapeïts calaixos del seu cedulari.

Deixeble per antonomàsia de Pompeu Fabra, Joan Coromines es formà bàsicament a Barcelona. En els anys universitaris, mentre compaginava la carrera de dret amb la de filologia, en plena dictadura de Primo de Rivera, s'involucrà en les activitats de la Societat d'Estudis Militars, membres de la qual participaren en l'atemptat fallit en contra Alfons XIII, fets coneguts amb el nom de *complot de Garraf*. Per evitar la repressió posterior, el seu pare el féu sortir del país i l'envià a estudiar a Montpeller, on tingué de professors Georges Millardet i Maurice Grammont, que orientaren de manera decisiva la seva formació universitària. Estudiant brillant i tenaç, un cop tornat a casa, es doctorà a Madrid i amplia estudis a Zuric, on conegué un altre professor fonamental per a la seva carrera, ja convertida en vocació, Jakob Jud. Després d'un breu sojorn a París, on completà la seva formació acadèmica amb un grapat d'excel·lents professors, tornà definitivament a Barcelona l'any 1930. Fou aleshores que Pompeu Fabra l'incorporà a les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Joan Coromines era ja el filòleg més brillant de la seva generació amb un futur prometedor al capdavant de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, cridat a ser un element fonamental en la continuació del procés de depuració i unificació de la llengua catalana iniciat i executat amb èxit per Fabra. Ja llavors, el 1934, Joan Coromines secundà un manifest encapçalat per Pompeu Fabra i catorze personalitats més, titulat *Desviacions en els conceptes de llengua i de pàtria*, en què afirmaven que «la nostra pàtria, per a nosaltres, és el territori on es parla la llengua catalana», és a dir, el territori que s'estén entre els quatre punts cardinals assenyalats més amunt. No podem desentendre'ns, en el nostre cas, del tret definitori i definitiu que té la nostra llengua dins la nostra col·lectivitat la importància de la qual Josep Pla definí de manera encertada: «el dia que aquest país perdi la llengua passarà a ser una massa traduïda, sense personalitat, negligible, nul·la de dalt a baix».

Després de la Guerra Civil, Joan Coromines s'exilià a l'Argentina, contractat per la Universitat Nacional de Cuyo (Mendoza). Agraït envers Fabra, publicà en uns moments molt difícils, en plena Segona Guerra Mundial, la *Miscel·lània Fabra*, recollida per festejar el setantè aniversari del Mestre que s'esqueia el 1938. Com tantes altres coses, la Guerra Civil n'impedí la publicació. Coromines recuperà els materials i els publicà per commemorar el setanta-cinquè aniversari de Fabra l'any 1943. Anys després fou el mateix Coromines qui s'encarregà d'editar la *Gramàtica catalana* de 1956, coneguda com a *Gramàtica pòstuma*, la darrera i més madura obra de Pompeu Fabra.

Mentrestant, Coromines treballava en l'edició del que havien de ser els quatre gruixuts volums del *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, publicat entre el 1954 i el 1957, i refós posteriorment en el *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. La preparació d'aquest diccionari la inicià a la nova i petita

Universitat de Cuyo, als peus dels Andes argentins. La conclusió la féu ja als EUA, gràcies a una beca de la Fundació Guggenheim. D'entrada podia semblar que Coromines abandonava la seva filologia materna, però res més lluny de la realitat, ja que com ell mateix explica en una carta a Carles Riba de l'any 1949, feia passar de «contraban», segons les seves mateixes paraules, una part important de continguts lexicogràfics que corresponien a la llengua catalana. En una carta posterior encara hi insistia: «prego que observi com he fet posar en els indrets més conspicus el nom de l'Institut, com el meu nom figura escrit en català al peu del pròleg i en castellà no figura enlloc, i com la dedicatòria va en català». Donades les circumstàncies, no s'hi podia fer gaire més. De totes maneres, la publicació d'aquest diccionari etimològic de la llengua castellana catapultà Coromines al centre de la filologia romànica internacional, i esdevingué, ell i el seu diccionari, un autor i una obra de referència mundial en la seva especialitat. Coromines, doncs, entrava per mèrits propis a l'Olimp de la filologia romànica.

Era precisament en aquella esmentada carta a Carles Riba, aleshores president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, en què Coromines reclamava de bones maneres el dret que li corresponia a ocupar un lloc dins el si de l'Institut d'Estudis Catalans. Per a això, Coromines esgrimia les cartes de Fabra, que el nomenaven hereu *in pectore* i, també, el fet d'estar en possessió de la «consciència, sense una modèstia que hauria d'ésser insincera, d'haver reunit sobre el català una massa de coneixements, gràcies a una sèrie de circumstàncies favorables, una massa de coneixements tècnics tan gran com cap altra persona vivent avui no ha pogut reunir-los». I, a més, era veritat. Joan Coromines va ser nomenat membre adjunt de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1950, i es corregí d'aquesta manera l'anomalia de la seva absència, que explicava la Guerra Civil passada i l'exili americà de Coromines.

Pel que fa a les seves relacions amb l'Institut d'Estudis Catalans, potser Coromines pecà una mica massa d'ingenuïtat, ja que confià excessivament en les possibilitats executives d'aquesta alta institució acadèmica, reduïda per imperatius polítics a una activitat catacumbal i pràcticament testimonial. Els enfrontaments amb algun membre de l'Institut no tardaren a aflorar, sobretot amb motiu de les desavinences per la manera en què es portà la segona edició del *Diccionari general de llengua catalana*, de Pompeu Fabra, de l'any 1954. De totes maneres, Coromines tingué un paper important en l'elecció dels nous membres de l'Institut d'Estudis Catalans —el menorquí Francesc de B. Moll i el valencià M. Sanchis Guarner—, i un paper actiu durant la dècada dels anys cinquanta i seixanta.

Finalment, però, aclaparat pel volum de feina de la redacció del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, iniciada durant la segona meitat de la dècada dels setanta, deixà en un segon terme, potser una mica desencisat i tot, les reunions i les activitats de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans,

tot i que Coromines sempre se sentí orgullós de formar part d'aquesta alta institució acadèmica del nostre país.

Coincidint amb la diada de Sant Jordi de 1980, apareixia el primer volum del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines, que l'autor mateix titllava en les pàgines prologals de ser «l'obra de tota una vida». Aquest diccionari és fonamentalment un diccionari etimològic, però no només això. El seu contingut abasta la història de la llengua, la fonètica, la dialectologia, l'onomàstica... Coromines dóna resposta a tota la nostra llengua de manera global... i personal. Sigui com sigui, juntament amb el diccionari Fabra i el diccionari Alcover-Moll, constitueix el tercer pilar en què se sustenta tota la filologia catalana moderna i marca una fita ineludible. El diccionari Coromines marca un abans i un després en la història de la filologia del nostre país.

Encara, a més, Coromines tingué les forces per tirar endavant la redacció de l'*Onomasticon Cataloniae*, que recollia l'estudi de l'etimologia de tots els noms de lloc dels Països Catalans. Una altra obra de titans que, en aquest cas, deixà enllestida, però que no veié editada completament.

Ja a les acaballes de la seva vida creà una fundació a la qual posà el nom del seu pare, la Fundació Pere Coromines, que tinc l'honor de presidir i que té la seu a punt de ser inaugurada a la població de Sant Pol de Mar, a la que fou casa d'estiu de la família Coromines. La Fundació Pere Coromines té entre els seus objectius fundacionals preservar i donar a conèixer l'obra del seu fundador, Joan Coromines. Obra que va ser moguda per un esperit que molt bé resumeix una frase de la carta que ell mateix va trametre a l'aleshores ministre de cultura espanyol, Jorge Semprún, amb motiu de l'atorgament del Premio Nacional de las Letras de 1989: «L'única nació meva i la meva única llengua, a les quals presto incondicional obediència i homenatge són la nació i la llengua catalanes».

MAX CAHNER
Universitat de Barcelona
Fundació Pere Coromines

ELS PROBLEMES TÈCNICS I LA METODOLOGIA HISTORICOLINGÜÍSTICA DELS DICCIONARIS

Quan l'aleshores professor meu de literatura catalana Max Cahner em va proposar l'any 1979 de fer d'auxiliar de Joan Coromines, jo no tenia cap més mèrit que el de ser un estudiant il·lusionat i «diligent», podríem afegir amb un somriure, de filologia catalana i, sobretot, el d'haver col·laborat amb el rector Badia i Margarit en el *Formulari administratiu aplicat especialment a la universitat*, publicat abans de l'aprovació de l'Estatut d'autonomia i, doncs, de l'oficialització del català.